

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, Haziran/June 2023)

Doğan Özlem'in Hermeneutik Derslerinden Tarih Yazımına

From Doğan Özlem's Hermeneutics Classes to Historiography

Muazzez USLU

Dr. Öğr. Üyesi

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü

muslu@mu.edu.tr

0000-0001-6546-738X

Monografi/Monography

Geliş Tarihi/Received: 17.04.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 31.05.2023

Atıf/Citation

Uslu, Muazzez (2023), "Doğan Özlem'in Hermeneutik Derslerinden Tarihi Yazımına", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (5), 104-107.

Uslu, Muazzez (2023), "From Doğan Özlem's Hermeneutics Classes to Historiography", *bitig Journal of Faculty of Letters*, 3 (5), 104-107.

Giriş*

Kıymetli Doğan Özlem hocayla tanışmam, Muğla Üniversitesi Mütercim Tercümanlık bölümünde yüksek lisansımı yürütürken, akademik danışmanım Özlem Berk hocanın aracılığı ile oldu. Kendisinin güz döneminde verdiği hermeneutik derslerine misafir öğrenci olarak katıldım. Bu kısacık zaman zarfında aldığım ders, beni yüksek lisans tezimi hermeneutik üzerine yazmaya sevk etti. Yüksek lisans jürimde başkan olduğu için doktora da hangi alanda çalışmaya devam etmek istediğimi sormuştu. Orada da söylediğim gibi çeviri tarihi bağlamında ideoloji çalışıp metodolojik olarak hermeneutiği kullandım. Sizlere Doğan Özlem'in etkisiyle, hermeneutikçi ve çeviribilim tarihçisi olarak sürdürdüğüm akademik yolculuğu tez çalışmalarım üzerinden kısaca anlatmak isterim.

Çeviri üzerine yapılan ilk kuramsal çalışmalar ile hermeneutiğin doğuşu örtüşük bir şekilde gerçekleşmiş olup, ilerleyişleri, temel araştırma soruları ve kapsamları örtüşüklük arz etmektedir. Özlem, daha ilk derslerinde Schleiermacher'i anlatırken, aynı zamanda çevirmen olan filozofun çalışmalarının her iki alan için dönüm noktası niteliğinde olduğuna dikkat çekiyordu. Çeviribilimde daha çok bir ikileme sürükleyen iki çeviri stratejisi; yerileştirme-yabancılaştırma kavramlarını ilk defa tanımlayan filozof, aslında yazarla empati kurup onu anlamaya çalışmayı savunan, dolayısıyla bir bakıma ikinci çeviri stratejisini salık veren bir çevirmendir. Tabii ki bu durum bunu yapabilmek için yazarın içinde bulunduğu tarihsel koşulların kavranması -en azından okur ya da çevirmenin kafasında yeniden yapılandırılması- ne kadar mümkündür, bir hermeneutik uygulayıcısı olarak çevirmen bu derece empati kurabilir mi sorularını beraberinde getirir. Kendisini takiben, modern hermeneutiğin doğuşuyla Dilthey'in, yorumlamanın hedefi olarak koyduğu yazarın niyetini anlama amacı, işlevselci çeviribilim kuramlarında çevirmenin yazarın niyetini çözmeyi amaçlamasıyla paraleldir. Dilthey bir hermeneutik uygulayıcısı olan okurun, yazarın niyetini çok iyi anlayabileceğini varsayar, ancak bu varsayımından yola çıkmak ütöpik bir amaçtır, nitekim çeviribilimcilerce bir yazarın metni yazarken sahip olduğu niyet ile, bir metnin işlevi arasında farklılık olabileceğini ortaya koyar. Çeviribilimcileri derinden etkileyen bir hermeneutikçi olarak Gadamer bu niyetelci anlayışın çok mümkün olamayacağını, anlamamanın yazarın ve bir okurun ufuklarının karşılaşması durumu olduğunu ortaya koyar. Bir anlama metaforu olarak ufuklar karşılaşması A. Berman tarafından çeviribilime tanıtılmıştır. Heidegger gibi Gadamer de anlamamanın kaçınılmaz olarak ontolojik doğası gözler önüne sermiştir. Tabii ki çeviribilim, yazarın ve çevirmenin ufukları bir çeviri metinde karşılaşsa da, öteki ve ben ayrımının korunması gerekliliğini gözden kaçırmaz. Gadamer tarihsel bir anlamayı yine gereklilik olarak ortaya koyar ancak geçmişe bugünden baktığımız gerçeğinden uzaklaşmaz. Yazarın kitabı *Hakikat ve Yöntem*(1993), çeviri faaliyetini hermeneutik faaliyetin gerçekleştiği en iyi örneklerinden biri olarak alır. Bu nedenle de çeviribilim camiasında özel ilgi görmüştür.

Yine Özlem'in derslerinin devamında yaptığım okumalarda, özellikle romantik tarih anlayışının "ben" öznesinin etrafında dönmesinden kaynaklanan, Hegel'den beri süre gelen ben ve öteki ayrımının çok net olamayacağını, kişinin zaten kendinden birşeyler bulduğu ötekine yönelme yatkınlığının olduğunu Ricoeur'ün bizlere hatırlattığını gördüm. Hatta yazar bizi biz yapan tecrübelerin başkaları tarafından da yaşanmış olabileceğini yani otantik ben anlayışının nerdeyse farazi bir varsayım olduğunu dile

* Bu çalışma; *Çeviri ve Yorum, Hermeneutik Bir Bakış* başlığıyla kitaplaşmış, yüksek lisans tezim *Çeviri ve Hermeneutik (Yorumbilgisi)-(Translation and Hermeneutics)* ve *(In)direct (Re)translations of Leftist non-fiction in Turkish (1921-2016): Actors and Networks (Sol yazında Kurmaca-dışı eserlerin Doğrudan ve Aradilden Türkçeye (yeniden) Çevirileri (1921-2016): Aktörler ve Ağlar)* başlıklı doktora tez çalışmam Doğan Özlem'in katkılarını tartışır niteliktedir.

getirir. Bunlara ek olarak Berman, deneyimin önemini ortaya koymak açısından en az Gadamer ve Heidegger kadar Ricouer'ü de çeviribilimcilere tanıtmaya görevi üstlenmiştir. Bu bağlamda, modern hermeneutik için temel oluşturan Alman romantikleri üzerine yaptığı çalışmaları atlamamak gerekir. Dil uzmanları olarak çeviribilimciler için, A. Berman'ın *The Experience of the Foreign* adlı eseri, Goethe, Herder, Humboldt, Schelegel ve Hölderlin okumalarına sevk edip ufuk açıcı olmuştur.

Özlem'in derslerinden bir başka çıkarımım da tarih felsefesi çalışmalarının doktora tezime esin kaynağı olmasıdır. Zaten öğrencisi olduğum Boğaziçi Çeviribilim bölümü bir çeviri tarihi okulu olarak adlandırılabilirliğinden teşvik edici bir rolü olmuştur. Özlem, Dilthey'in hermeneutiğin tüm tin bilimleri için bir yöntem olabileceği fikrini sık sık tekrar ederdi. Dolayısıyla ben de, tezimde tarih yazımında literatür ve arşiv taraması, bibliyografik ve nicel tasnife ek olarak, uygulama bölümünde Berman'ın önerdiği hermeneutik çeviri eleştirisi modelini kullandım. Çalışma, sistematik bir araştırmadan doğup, bir çeviri tarihi projesinin nihayetinde elde edilen örneklem üzerinde bir hipotezin gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırmayı amaçlamıştır.

Bir çeviribilim tarihçisi olarak kendimi mezar kazıcı olarak değil de geçmişte yapılabilecek bugün henüz pek keşfedilmemiş bir alanı -sol yazında yeniden çeviriler alanını- derinlemesine inceleyen bir araştırmacı, bir kültür eleştirmeni gibi hissettirdi. Buna ek olarak bir kez daha geçmişini hatırlayarak çok sayıda geçmiş olduğunu, yani geçmişin bakışın da göreceliliğini hatırlattı. Araştırmacı olarak bugüne konumlanmışlığı, çalışmamı objektif metodolojik sınırlar içerisinde gerçekleştirmeye çalışmama rağmen, varılan sonuçların kendi öznelliğimden tamamen yalıtılmış olamayacağını akılda tutup, çeviri eleştirisi üretirken de çevirmenlere öyle yaklaştım. Tarihsel çalışma ya da tarih yazımı ile ilgilenen kişi insanla da ilgilenmiş olacağından, aynı zamanda tüm beşeri bilimlerde olduğu gibi, sosyolojik inceleme yapmış oluyor ve insanı tarihsel bir varlık olarak anlama, insanın doğasını keşfetme ve böylelikle tarihsel bilgiye ulaşma amacıyla hareket ediyor. Bir tarihçinin bu süreçteki keşifleri, tarih araştırmacısını içinde yaşadığı çağa bilinçsiz bir bağlılıktan, bugüncülüğün azad ediyor ve eylem gücüne dolayısıyla yarını bugünden oluşturma yetisine sahip bireyler olarak tarih yazabilme potansiyelini açığa çıkarıyor.

Yaptığım çalışma tarih yazımı açısından da birtakım sonuçlar ortaya çıkarmıştır; sol yazında yeniden çevirilerin çizgisel değil döngüsel karakter sergilediklerini, bir ereklilik taşımaktan ziyade sürecin devamının esas olduğunu göstermiştir, hermeneutiğin diyaloğun devamını öncelediği gibi. Tabii bu bir Berman savunması da getirmiştir. Çünkü yeniden çeviriler hipotezi ile daha çok tanınan filozofun, çoklukla çürütüldüğü düşünülen sözde hipotezi zaten ileri sürmediği ortaya çıkmıştır. Ortaçağda kutsal dinlerle birlikte döngüsel tarihten çizgisel tarih anlayışına geçilmiş olsa da, Antik Çağın döngüsel, sürekli tekerrür eden düzenliliklerden çok, rastlantısallıklar içeren tarih anlayışı tamamen unutulmuş değildir. Nitekim Berman da bu anlayışın etkisi altında olan bir yazardır. Tarih bize bir miktar öngörü yetisi verse de, teleolojik- muştucu yani olumlu öngörülerde bulunan zaman ile hep bir son varsayan felaket tellallığıyla suçlanan, mahşer öngörülerinde bulunan eskatolojik/apokolojik tarih yazımı biçimlerinin potansiyel tehlikelerini böylelikle bertaraf etmiş olur. Belki tarihçiler akıp giden olağan zamanın içinde, olağan dışı şekilde olumlu ya da olumsuz olgulara odaklansalar da, işin özü zamanı durdurmak değil içinde bulunduğumuz zamanda bugün etkin özneler olma yetisine sahip insanı anlamaktır. Çevirmen kişiliğine ve öznelliğine duyduğu saygı nedeniyle de Berman'ın Alman romantizminden ve "ben" ile başlayan romantik tarih yazımından etkilendiği aşikârdır. Ancak Berman bunu, Dilthey'in bize sürekli hatırlattığı çağın tınısını, yani tarihsel bağlamı ve tüm dil felsefesi öğretisinin ortaya koyduğu gibi düşüncenin dilde vücut bulduğu gerçeğini hiç unutturmadan yapar.

Yüksek lisans tezimde kuramsal, doktora tezimde metodolojik çerçeveyi çizen, hermeneutik alanına adım atmama ön ayak olan ve çeviri tarihi yazarı olarak tarih felsefesi alanındaki çalışmalarıyla yolumu aydınlatan Doğan Özlem'e sonsuz şükranlarım ve saygılarımla...